

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ****CURRENT ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL LAW
IN THE CONDITIONS OF MARTIAL ARTS**

**Товпига Л.М., д.філос. у галузі право,
доцент кафедри господарського, повітряного та космічного права
Київський авіаційний інститут**

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних проблем екологічного права в Україні. В умовах воєнного стану на сьогодні важливо визначити екологічні проблеми, розвиток екологічного права, та спричинені злочини проти критичної інфраструктури які завдало повномасштабне вторгнення сусідньої держави. Війна вже заподіяла нищівних наслідків для екологічної системи і продовжує спричиняти знищення існування людини, а також рослинного і тваринного світу, ґрунтів, земель, надр, оскільки природно-заповідний фонд перебуває у зоні бойових дій та окупації. Ці негативні наслідки спричиняють значні порушення екосистеми України. Тому сьогодні важливо актуалізувати питання екологічних прав, адже їх дотримання завжди залишатиметься актуальною проблемою не лише для України, а й для всього людства. Оскільки порушено перш за все конституційні права на безпечне екологічне довкілля: право на чисте довкілля, свіже повітря, незабруднену землю, доброякісну воду, якісні, безпечні та нешкідливі продукти харчування, незабруднені предмети побуту.

Не можна оминати питання про відповідальність Росії за шкоду, завдану війною довкіллю України. Для цього вже зараз має бути встановлено належний облік відповідних пошкоджень. Потрібні також необхідні організаційні механізми стягнення такої шкоди, а також у цьому контексті доцільно було б перейняти досвід сусідніх держав, а саме розбудови системи захисту критичної інфраструктури задля забезпечення перш за все національної безпеки всіх українців. Необхідність посиленого захисту об'єктів критичної інфраструктури зумовлена тим, що їх виведення з ладу чи навіть часткове порушення нормального режиму функціонування спроможне спричинити руйнівні наслідки не лише для економіки держави, а й загалом для національної безпеки. Враховуючи зазначене, розвиток екологічного права в умовах воєнного стану має вибудовуватись таким чином, щоб максимально убезпечити не тільки екосистему, а й об'єкти критичної інфраструктури в Україні.

Ключові слова: екологічне право, екосистема, воєнний стан, об'єкти критичної інфраструктури.

The article is devoted to highlighting one of the current problems of environmental law in Ukraine. In the conditions of martial law today, it is important to ensure environmental problems, the development of environmental law, and the crimes committed against critical infrastructure, which caused a full-scale invasion of a neighboring state. The war has already had devastating consequences for the ecological system and continues to cause the destruction of human nature, as well as flora and fauna, foundations, lands, and subsoil, after which the nature reserve fund is in the zone of hostilities and occupation. These negative consequences cause a significant disruption of the ecosystem of Ukraine. Therefore, today it is important to actualize the issue of environmental rights, since their maintenance always remains a relevant problem not only for Ukraine, but also for all humanity. First of all, all constitutional rights to a safe ecological environment have been violated: the right to a clean environment, fresh air, unpolluted land, good-quality water, high-quality, safe and harmless food, unpolluted household items. The question of Russia's responsibility for the damage caused by the military environment of Ukraine cannot be avoided.

To do this, proper accounting of the relevant damage must now be established. It is also necessary to ensure organizational mechanisms for recovering such damage, and in this context it would be advisable to adopt the experience of a neighboring state, namely, the development of a critical infrastructure protection system to ensure, first of all, the national security of all Ukrainians. The possibility of enhanced protection of critical infrastructure facilities is due to the fact that their inoperability or even partial disruption of the normal mode of operation can have devastating consequences not only for the state's economy, but also for national security in general. Given the importance, the development of environmental law in martial law should be built in such a way as to maximally ensure not only the ecosystem, but also critical infrastructure facilities in Ukraine.

Key words: environmental law, ecosystem, martial law, critical infrastructure facilities.

В Україні екологічне право в умовах воєнного стану носить глобальну важливість цивілізації, загалом, через можливість гуманітарної катастрофи внаслідок бойових дій, спричинених сусідньою державою. До того ж існує загроза хімічної, біологічної, ядерної катастроф, унаслідок використання зброї масового знищення для мирного населення України. Це принесе загрозу всьому людству, а не тільки нашій державі. Саме в цьому стоїть постановка проблеми розвитку екологічного права в умовах воєнного стану та запозичення позитивного досвіду захисту об'єктів критичної інфраструктури з метою зупинити екологічну небезпеку в умовах бойових дій.

Питання розвитку екологічного права в умовах воєнного стану, стало предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: Семерня О.М., Любинський О.І., Федорчук І.В., Рудницька Ж.О., Семерня А.О. та інші.

Метою статті є аналіз розвитку екологічного права в умовах воєнного стану та запровадження позитивного закордонного досвіду.

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну та окупації територій України, екосистема України зазнала великих масштабів екологічної шкоди,

яка завдається навколишньому середовищу в тому числі із застосуванням зброї. Відомо, що екологічна катастрофа – надзвичайно швидка і тому небезпечна деструкційна/незворотня зміна умов навколишнього середовища глобального чи локального масштабу [1], яка пов'язана з нанесенням величезної шкоди навколишньому середовищу, загибеллю рослин, тварин і людей, а також об'єктів критичної інфраструктури.

Не можна оминати питання про відповідальність Росії за шкоду, завдану війною довкіллю України. Для цього вже зараз має бути встановлено належний облік відповідних пошкоджень. Потрібні також необхідні організаційні механізми стягнення такої шкоди. У цьому контексті доцільно було б відновити діяльність санітарно-епідеміологічної служби України. Його передчасно ліквідували. Від удосконалення екологічного законодавства України та механізму управління в цій сфері напряму залежить майбутнє нашого довкілля [2, с. 15].

Безумовно, необхідно мати певний час для формування новітніх концепцій, віднайдення підходів до відшкодування кліматичних збитків або шкоди, втрат, виходячи із тлумачення клімату як об'єкту міжнародноправової охорони. Однак головне, що навіть за відсутності цього, зараз

є чітке розуміння того, що вони будуть тісно пов'язані як зі збитками/шкодою, заподіяними природним ресурсам і комплексом, так і життю і здоров'ю громадян. Нині в Україні не існує такої екосистеми, якій не було б заподіяно шкоди, яка не зазнала б руйнівних наслідків. Ні в кого не викликає труднощів відповідь на питання: чи не спричиняють шкоди клімату, як і довкіллю, мільйони гектарів спаленого обстрілами лісу, тисячі гектарів забруднених мінами і снарядами земель, а також забруднені шкідливими речовинами тисячі гектарів ґрунтів, забруднення атмосферного повітря внаслідок спалення нафтобаз та інших пожеж тощо. Крім того, слід пам'ятати й про те, що актуальним й важко прогнозованим є вплив міжнародного російсько-українського збройного конфлікту на стан клімату (з позицій його наслідків) як для України, так і для всього людства, як зараз, так і в майбутньому [3, с. 30].

Таким чином, на сьогоднішній день актуальними є питання вдосконалення структури та діяльності Міністерств охорони навколишнього середовища та природних ресурсів України. Варто також відновити діяльність обласних екологічних прокуратур, які свого часу добре зарекомендували себе. Більше в цій сфері, можливо, і судова система. Актуальним залишається впровадження додаткових законодавчих актів, які були б спрямовані на конкретизацію відповідного закону. Важливим також є залучення вчених для навчання оцінкам впливу [4].

Сучасна екологічна політика України базується на Конституції України та Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», Законі України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030» від 28 лютого 2019 року. Ця єдина стратегія передбачає запровадження євросистемного підходу в галузі охорони навколишнього природного середовища та вдосконалення комплексного екологічного менеджменту. Це стало першим кроком і важливим фактором у вирішенні екологічних проблем. Проте російсько-українська війна призупинила цей рух.

Актуальним питанням на сьогодні залишається прийняття 15 березня 2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері навколишнього природного середовища та з питань цивільного захисту на період дії воєнного стану та відбудовний період» [5]. Цей нормативно-правовий акт необхідний для фіксації шкідливого впливу війни на стан навколишнього природного середовища. Перевага цього закону, на думку У.В. Антоноука, є те, що він регулює діяльність у польовому середовищі не лише на період дії воєнного стану, а й у період відбудови, норми зазначеного закону спрямовані на забезпечення обороноздатності держави під час дії воєнного стану; прискорення відновлення інфраструктури та економіки України в період відбудови; Повернення до нормальної життєдіяльності громадян після закінчення війни Все це сприятиме забезпеченню захисту права кожного на чисте і безпечне для життя і здоров'я довкілля та похідних від нього екологічних прав [6].

Удосконалення також є актуальним міжнародним механізмом захисту навколишнього середовища. Йдеться, зокрема, про озеленення всієї Землі, адже всі бойові дії на території України несуть негативні наслідки для екосистеми всього світу. Також варто звернути увагу на міжнародну співпрацю для вирішення проблеми. Так, 17 травня 2023 року Європейський Союз та ще 43 країни підписали угоду про створення Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. Крім того, на даний момент Комісія міжнародного права ООН прийняла та представила на розгляд Генеральної Асамблеї ООН Проект принципів захисту навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Наявність такого міжнародно-правового акту, безсумнівно, сприятиме вдосконаленню та зміцненню механізму відновлення (наскільки це фізично можливо нині та у післявоєнний період) пору-

шених екологічних прав людини в Україні та компенсації за заподіяну шкоду [7].

Ще одним беззаперечним фактом є саме необхідність зосередження ресурсів на захисті найбільш життєво важливих інфраструктурних об'єктів обумовила розвиток та впровадження концепції критичної інфраструктури (КІ) як складової систем забезпечення національної безпеки низки провідних країн світу. В США до КІ відносять системи, мережі та окремі об'єкти, порушення роботи або руйнування яких може спричинити величезні або навіть незворотні негативні наслідки для економіки, добробуту та здоров'я населення, стабільного перебігу політичних процесів [8]. Подібна дефініція міститься в Директиві Європейської Комісії № 786 2006 р. [9], згідно з якою до загальноєвропейської КІ відносять ті об'єкти національних КІ країн-членів ЄС, вплив яких в разі відмови, інциденту або зловмисного втручання буде поширюватися як на країну, де такий об'єкт розташований, так і на хоча б одну іншу країну-член ЄС. Концепція захисту КІ реалізована також в таких розвинутих країнах, як Канада, Австралія, Велика Британія.

Корисним є досвід імплементації концепції захисту КІ в законодавствах деяких країн європейських сусідок України. Наприклад, в нормативно-правовій базі Республіки Польща (Закон про управління кризовими ситуаціями [10]) введено термін «захист критичної інфраструктури», під яким розуміються всі «зусилля, спрямовані на забезпечення функціональності, неперервності та цілісності критично важливих об'єктів інфраструктури в цілях запобігання загрозам, ризикам і вразливості та обмеження, а також нейтралізації їх наслідків і швидкого оновлення інфраструктури у випадку відмов, атак та інших випадків, що порушують її належне функціонування».

В Угорщині в 2012 р. прийнятий Закон щодо захисту критичної інфраструктури [11], в якому визначається порядок та принципи визначення об'єктів КІ, що мають бути віднесені до загальноєвропейської КІ. Окрім цього в законі визначені загальні правила щодо реєстрації об'єктів КІ, забезпечення їх безпеки, проведення інспекцій тощо. Також розробляються нормативно-правові акти, що регулюють окремі сектори КІ. Наприклад, для енергетичного сектору підписаний окремий нормативний документ - наказ уряду Угорщини [12].

Схожа ситуація спостерігається у нормативно-правовій базі Словацької Республіки, де в 2007 р. уряд ухвалив «Концепцію критичної інфраструктури в Словацькій Республіці, її захисту та оборони» [13], а на її основі в 2008 р. була розроблена «Національна програма захисту та оборони критичної інфраструктури» [14]. Ці документи визначають загальні (концептуальні) характеристики стратегії захисту КІ, але не надають детальний опис заходів з її здійснення.

В законодавстві Республіки Болгарія термін «критична інфраструктура» подано в Законі «Про захист від стихійних лих» (жовтень 2011р.): «критична інфраструктура» є системою або її частиною, яка необхідна для підтримки життєво важливих соціальних функцій, здоров'я, безпеки, економічного чи соціального добробуту населення, її руйнування або знищення матиме серйозний негативний вплив та спричинить для Болгарії нездатність підтримувати такі функції». Прийнята постанова Ради Міністрів Болгарії «Про порядок, спосіб та компетентні органи для визначення критичної інфраструктури та об'єктів і оцінки ризиків» (жовтень 2012 р.) [15].

Тож, актуальним для України стало створення механізму забезпечення права на безпечне довкілля та відшкодування збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу внаслідок бойових дій. Хоча перші кроки щодо нормативного забезпечення визначених компенсацій уже зроблено, правове регулювання потребує подальшого вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коритко Л.Я. Порухення екологічних прав людини в Україні в період воєнного стану. *ПРАВО. Випуск 81: частина 1*: веб-сайт. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/8.pdf> (дата звернення 15.12.2024).
2. Шемшученко Ю. Організаційно-правові питання екологічної безпеки України в умовах воєнного стану. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. екол. права, Каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених. Харків : Право, 2022. 390 с.
3. Бурлаков С. Ю. Роль громадськості у захисті екологічних прав в умовах війни. Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд.2022 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. екол. права, Каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених. Харків : Право, 2022. 390 с.
4. Гардашук Т. Війна і довкілля. Які існують екологічні загрози через російську агресію. *День*. 2023: URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/denukrayiny/viyna-i-dovkillya> (дата звернення: 13.12.2024).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період : Закон України від 15 бер. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text> (дата звернення: 13.12.2024).
6. Антонюк У. В. Захист екологічних прав в Україні в умовах військової агресії. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 42–47. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/6.pdf (дата звернення: 13.12.2024).
7. Draft principles on protection of the environment in relation to armed conflicts. Unated Nations : веб-сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/8_7_2022.pdf (дата звернення 12.12.2024 p)
8. Uniting and strengthening America by providing appropriate tools required to intercept and obstruct terrorism (PATRIOT ACT of 2021) Congress Public Law 56. URL: <http://frwebgate.access.gpo.gov>(дата звернення 12.12.2024 p.)
9. Uniting and strengthening America by providing appropriate tools required to intercept and obstruct terrorism (PATRIOT ACT) Congress Public Law 56. URL: <http://frwebgate.access.gpo.gov> (last accessed 12.12.2024 p).
10. Ct of 26 April 2007 on Crisis Management. Encyclopedia of Public Administration (ed. J. Itrich-Drabarek) (pp.65-66). URL: <http://rcb.gov.pl/eng/wp-content/uploads/2011/03/ACT-on-Crisis-Management-final-version-31-12-2010.pdf> (last accessed 12.12.2024 p).
11. Act No. CLXVI. of 2012. On the identification, designation and protection of critical infrastructures. of 2020 section 141(d). URL: https://nki.gov.hu/wp-content/uploads/2020/11/CIP-Act_2012_166.pdf (last accessed 12.12.2024p).
12. Critical infrastructure and key assets: definition and identification. *Congressional research service, RL32631*, October, 2004. 19 p.
13. Green paper on a European programme for critical infrastructure protection (COM/2005/576 final). URL: <http://eur-lex.europa.eu> (last accessed 12.12.2024 p).
14. On the identification and designation of European critical infrastructures and the assessment of the need to improve their protection (Council Directive 2008/114/EC) URL: <http://eur-lex.europa.eu> (last accessed 12.12.2024 p).
15. Council Directive 2008/114/EC «On the identification and designation of European critical infrastructures and the assessment of the need to improve their protection» URL: <http://eur-lex.europa.eu>(last accessed 12.12.2024 p).